

Dr. sc. Belma Prndelj-Šator

PJESMA GORENJE A. B. ŠIMIĆA U PRIJEVODU NA NJEMAČKI JEZIK

Sažetak

U ovom tekstu autorica propituje prepjev/prijevod Šimićeve pjesme „Gorenje“ na njemački jezik. U prvom dijelu rada autorica se poziva na teorije autora K. Reiß/H.J. Vermeer, W. Koller i Ch. Nord koje će biti metodološka osnova u ovom istraživanju. U drugom dijelu rada autorica daje kratak osvrt na odabranu zbirku poezije „Kroatiens Seele im Lied“ u kojoj je objavljen prepjev/prijevod Šimićeve pjesme „Gorenje“ 1943. godine, te daje osnovne podatke o prevodiocu. Naredni dio rada daje najosnovnije podatke o A. B. Šimiću i njegovom stvaralaštvu, dok se posljednji dio bavi analizom prijevoda Šimićeve pjesme „Gorenje“ na njemački jezik.

Ključne riječi: A. B. Šimić, teorija prevođenja, prevođenje, prepjev, ekspresivni tekstovi, funkcionalistička teorija, problemi u prevođenju.

DAS GEDICHT GORENJE (BRAND) VON A. B. ŠIMIĆ IN DER ÜBERSETZUNG INS DEUTSCHE

Zusammenfassung

In diesem Text analysiert die Autorin die Nachdichtung des Gedichtes „Gorenje“ („Brand“) von Antun Branko Šimić in die deutsche Sprache. Im ersten Teil der Arbeit werden die Postulate der Übersetzungstheorien von K.Reiß/H.J. Vermeer, W. Koller und Ch. Nord erläutert und dienen als Grundlage für diese Untersuchung. Im

zweiten Teil des Beitrags wird ein kurzer Überblick über die Sammlung „Kroatiens Seele im Lied“ gegeben, worin die Nachdichtung des Gedichtes „Gorenje“ veröffentlicht wurde, als auch die wichtigsten Informationen über Alfred Freiherrn von Buttlar-Moscon, den Übersetzer. Im nächsten Teil der Arbeit wird etwas über den Dichter Antun Branko Šimić gesagt, als auch über sein Wirken. Im letzten Teil dieses Beitrags wird die Übersetzung von Šimićs Gedicht „Gorenje“ in die deutsche Sprache durchgeführt.

Schlüsselwörter: A.B. Šimić, Übersetzungstheorie, Übersetzung, Nachdichtung, expressive Texte, funktionale Theorie, Probleme beim Übersetzen.

1. Uvod

U ovom radu analizirat će se prepjev pjesme „Gorenje“ A. B. Šimića na njemački jezik. Metodološka osnova u ovom radu bit će analiza izvornog teksta i prijevoda u skladu sa teorijama autora K. Reiß/H.J.Vermeer, W. Koller i Ch. Nord.

Reiß/Vermeer (1984:206f.) ističu povezanost između tipa teksta i načina prevođenja. S tim u vezi oni tekstove dijele na informativne, ekspresivne i konotativne, ovisno od toga da li je tekst fokusiran na sadržaj ili autora, ili primatelja. Prilikom prevođenja informativnih tekstova akcenat se stavlja na prenošenje odgovarajuće informacije, pri čemu se koriste odgovarajući jezički ekvivalenti. Književni tekstovi prema pomenutim autorima se ubrajaju u ekspresivne tekstove gdje je jezik u službi sredstva za prenošenje određene slike i sadržaja, pri čemu se teži ka tome da se na adekvatan način prenese misao i ideja u umjetničkom djelu. U trećoj skupini tekstova se nalaze, također, umjetnički tekstovi koji didaktiziraju (npr. satira).

Prijevod ekspresivnih tekstova treba biti podređen prenošenju umjetničkog iskaza, te je važno da jezički i stilski iskaz prijevoda bude analogan originalnom tekstu. U skladu sa tim se podrazumijeva da se prevodilac treba voditi metodom prevođenja koja oponaša autora i njegovu poetsku ekspresiju.

Stolze (2005:114) navodi kako Reiß, kao predstavnica funkcionalističke teorije prevođenja, ne polazi od riječi kao kriterija za postizanje ekvivalentnosti već od teksta u cjelini, te njegove funkcije i cilja koji mu je postavljen.

Nord (1995:82) nadograđuje spomenutu tipologiju tekstova Reiß/Vermeer četvrtim tipom teksta, koji ima fatičnu funkciju. Nord ističe da književni tekstovi nisu isključivo ekspresivni, već da oni predstavljaju sintezu sve četiri funkcije, te da prijevod književnog teksta treba da zadrži sve funkcije koje sadrži original.

Nord, također, u sklopu navedene podjele ukazuje i na probleme prilikom prevođenja, a to su: pragmatični, kluturološki i problemi nastali kao rezultat razlika u jezičkom sistemu (leksička i sintaktička odstupanja), koji se odražavaju na odstupanja u stilu.

U ovom radu će se obratiti pažnja i na probleme prilikom prevođenja na koje ukazuje J. Levi (1982:34-37). Naime, on pravi razliku između tačnog i slobodnog prijevoda. Tačan prijevod fokus pažnje stavlja na jezičke ili stilske specifičnosti, pri čemu dozvoljava zamjenu jezičkog materijala. Slobodni tip ističe opće elemente, kao što su forma i sadržaj, a sve ostale elemente kolorita zanemaruje, što vodi slabljenju estetske funkcije književnog teksta i stilskom osiromašenju.

Pored navedenih autora u ovom radu će se prilikom analize prijevoda uzeti u obzir i Kollerova (2004:228-258) tipologija književnog prevođenja. On polazi od estetske naravi književnog teksta i riječi kao sredstva za ostvarenje iste, ali kao i nosioca informacije. Razlikuje sljedeće tipove ekvivalencije: denotativni, konotativni, tekstno-normativni, pragmatični i formalno-estetski. Denotativna ekvivalencija će biti prisutna u tekstu ukoliko leksički nivo originala i prijevoda obuhvata i posjeduje jednake konotativne vrijednosti. Konotativna ekvivalencija će se odnositi na zadržavanje stilskih karakteristika predloška, dok će tekstno-normativna ekvivalencija podrazumijevati obilježja karakteristična za određenu književnu formu. Pragmatička ekvivalencija se odnosi na recepciju prijevoda, te će se uzeti u obzir i različite mogućnosti shvatanja prevedenog teksta i predloška. Koller (2004:248) naglašava: „Pragmatische Äquivalenz herstellen heißt die Übersetzung auf die Leser in der ZS ‘einstellen’“. Formalno-estetska ekvivalencija će se odnositi na zadržavanje i adekvatno prenošenje individualnih karakteristika određenog književnog ostvarenja.

2. Zbirka odabranih pjesama „Kroatiens Seele im Lied“¹

Pjesmu „Gorenje“ Antuna Branka Šimića je na njemački jezik preveo Alfred Freiherr von Buttlar-Moscon. Objavljena je u zbirci odabranih pjesama „Kroatiens Seele im Lied“ sa još jednom Šimićevom pjesmom, „Ljubav“.

Pored A. B. Šimića, zbirka sadrži i prijevode pjesama sljedećih autora: Antun Gustav Matoš, Vladimir Vidrić, Dragutin Domjanić, Fran Galović, Vilko Gabarić, Vlado Vlaisavljević, Gjuro Sudeta, Milan Begović, Vladimir Nazor, Julije Benešić, Ljubo Wiesner, Mile Budak, Tin Ujević, Ahmed Muradbegović, Nikola Pavić, Mate Balota, Gustav Krklec, Luka Perković, Vjekoslav Majer, Pere Ljubić, Antun Bonifačić, Slavko Batušić, Dobriša Cesarić, Frano Alfirević, Drago Gervais, Nikola Šop, Dragutin Tadijanović, Vladimir Kovačić, Jeronim Korner, Olinko Delorko, Stjepan Devčić, Antun Nizeteo, Vinko Kos. Zbirka je objavljena 1943. godine, dakle u vrijeme Drugog svjetskog rata, a izdavač je Europa Verlag iz Zagreba.

Na samom kraju zbirke u odjeljku „Zum Geleit“² Kombol (1943:80) navodi smjernice kojima se vodio A.F.v. Buttlar-Mascon prilikom prevođenja. Naime, on je želio da „innige Verbundenheit einzelner kroatischer Dichter mit der Heimatscholle und allem was, in ihr beschlossen liegt, darzutun“.³

Alfred Freiherr von Buttlar-Moscon (1890-1972) je pisac, pjesnik i prevodilac književnih tekstova sa južnoslavenskih jezika. Godine 1960. objavio je i svoj roman „Kronprinz Rudolf“. (usp. Friedrich, 2009:98)

3. Antun Branko Šimić

Antun Branko Šimić (1898-1925) je hercegovački pjesnik, rođen u Drinovcima, u blizini Širokog Brijega. Školovao se na Širokom Brijegu, u Vinkovcima i u Zarebu. Umro je u Zagrebu. Nadahnut bečkim ekspresionističkim časopisom „Der Sturm“ pokrenuo je časopis „Vijavica“, čiji je bio urednik, kao i časopise „Juriš“ i „Književnik“. Za svoga kratkog života objavio je 1920. godine jednu kratku zbirku pjesama „Preobraženja“. (usp. Hrvatska enciklopedija, br. 10, 2000:468)

¹ prijevod: Hrvatska duša u pjesmi

² prijevod: popratna riječ

³ prijevod: da objasni neraskidivu vezanost pojedinih hrvatskih pjesnika za rodnu grudu, kao i sve ono što je u uskoj vezi sa istim.

Ova zbirka po prvi put uvodi slobodan, nevezani stih oslobođen interpunkcije kao savremen način izražavanja modernog društva. Tematikom obuhvaća sliku svijeta koji prolazi bezbrojne preobrazbe u različitim pojavama, da bi se na kraju vremena i prostora sve životne forme vratile u svoj apsolutni oblik. Značajno mjesto u navedenoj zbirci zauzima i pjesma „Gorenje“.

4. Šimićeva pjesma „Gorenje“⁴ u prepjevu na njemački jezik⁵

4

GORENJE

Niz zapadno nebo
i iz rasprnutih šipaka u vrtu
krv se cijedi

Al s istoka se veče javi plavim licem
i zapad biva bljeđi, crveniji šipci

Ti bježiš k meni
preplašena od grana u mraku
i ćutiš

Zašto ti je tijelo odjedanput plamen?

O kako šipci prskaju
i s nama gore!

Ni zvijezde neće da se jave
da jače bude ovo nijemo gorenje u vrtu

(Šimić: Gorenje, U: Preobraženja, 2005, Zagreb.)

5

BRAND

Aus westlichen Himmelswelten
und aus des Gartens geborsteten Hagebutten
rieselt Blut.

Doch vom Osten naht mit blauem Antlitz der Abend
und bleicher werden die Welten im Westen, röter die Hagebutten.

Bei mir suchst du Zuflucht,
erschrocken vom Astwerk im Dämmern,

Weshalb wird dein Leib urplötzlich zur lohenden Flamme?

Šimić (1963:227-233) je u članku *Tehnika pjesme* već nagovijestio da se u svom stvaralaštvu koristi određenom književnom tehnikom. Ona se ogleda u naglašavanju pojedinih riječi u pjesmi, u sažetosti, potrebi da se ritam stiha podredi izrazu. U skladu sa navedenim zahtjevima, Šimić se koristi slobodnim stihom jer se, prema Solaru (2005:125), „vezanim stihom teže postiže vrhunska izražajnost u jedinstvu raznolikosti suvremenih iskustava“. U skladu sa navedenim, primjećujemo da stihovi u pjesmi „Gorenje“ ne počinju jedan ispod drugog nego su centrirani, što nije slučaj u prijevodu. Prevodilac stihove reda jedan ispod drugog, čime se narušava formalna ekvivalencija izvornog teksta.

U originalnom tekstu Šimić dijeli stihove na sljedeći način: prva tri stiha su povezana, slijede dva stiha koja su povezana, nakon toga slijede tri stiha, a nakon toga slijedi jedan stih koji je odvojen, dok su na kraju dvije skupine stihova- pretposljednji po dva i posljednji, također, po dva stiha. Prijevod pjesme sadrži, također, šest strofa, kao i original: prva se sastoji od tri stiha, druga od dva, treća od tri, četvrta od jednog, a peta i šest od dva stiha, pa se može zaključiti da prevodilac ne narušava načela spomenute poetike jer je, kako tvrdi Solar (2005:125), Šimić time želio naglasiti ono što treba da ide zajedno, kao i ono što se treba odvojiti.

U Šimićevoj pjesmi „Gorenje“ najviše dolaze do izražaja kontrasti i paradoksi, kao što je to slučaj i u Šimićevoj pjesmi „Ljubav“ (usp. Solar, 2005:126). Dok se u prvom dva stiha govori o onom što je „vani, daleko, bezgranično“ (*Niz zapadno nebo*), u druga dva stiha se govori o onom što je „unutra, blizu, ograničeno“ (*i iz rasprsnutih šipaka u vrtu/krv se cijedi*). U drugoj strofi se primjećuje kontrast, kada su u pitanju strane svijeta, u prvom stihu je to istok (*Al s istoka se veče javi plavim licem*), dok je to u drugom stihu zapad (*i zapad biva se bljeđi, crveniji šipci*). Kontrast je prisutan u navedenim stihovima i kada se posmatraju boje. U prvom stihu je to modra plava boja neba koja kontrastira sa crvenom bojom šipaka i crvenom bojom krvi. U narednom stihu ponovo modra, plava boja večeri i „plavo lice“ kontrastiraju sa zapadom koji „biva bljeđi“ i ponovo crvenim šipcima.

O, wie Hagebutten bersten
und mit uns brennen!

Nicht einmal die Sterne wollen funkeln,
den stummen Brand im Garten heller zu entfächten.

(von Buttlar-Moscon: Brand, U: Kroatiens Seele im Liede, 1943, Zagreb.)

Žmegač u raspravi *O lirici Antuna Branka Šimića* (1959) ukazuje na frekventnost plave boje u Šimićevom pjesništvu, te je povezuje sa vizualnom slobodom i napuštanjem objektivnosti. Žutu boju (ovde se može povezati sa zapadom koji postaje sve bljeđi u drugom stihu, druge strofe), kako navodi Solar (2005:128), u opoziciji sa plavom smatramo bojom koja prodire, koja se uvijek i svugdje vidi. Navedena opozicija „unutra-izvana“, „žuto-plavo-crveno“ u prvih pet stihova prisutna je i u prijevodu na njemački jezik, pa možemo govoriti o tome da je postignuta formalna i djelimična ekvivalencija. Kontrasti prelaze u paradoksalno u četvrtoj, petoj i šestoj strofi gdje se susrećemo sa tijelom koje je plamen, sa šipcima i ljudima koji gore, sa zvijezdama koje neće da se jave, sa gorenjem koje je nijemo. U prijevodu, također, nailazimo na spomenutu paradoksalnost, jer tijelo postaje plamen (*Weshalb wird dein Leib urplötzlich zur lohenden Flamme?*), a šipci gore sa ljudima/tijelom (*O, wie die Hagebutten bersten/und mit uns brennen!*), dok je požar nijem (*den stummen Brand im Garten heller zu entfachten*). Međutim, u prijevodu pjesme „Gorenje“ zvijezde se vežu sa svjetlucanje, što je i tipično za zvijezde, dok to nije slučaj u originalu (*Nicht einmal die Sterne wollen funkeln*). Sve navedeno ukazuje na to da je v. Buttlar-Moscon prilikom prevođenja na određenim mjestima koristio modernistički pristup, jer originalu nameće subjektivistički stil, te na zahvatima na jezičko-stilskom polju vrši svojevrsnu izmjenu ideje djela.

Ono što je karakteristično za Šimića i za slobodan stih jeste interpunkcija koje u njegovim pjesmama gotovo i da nema. U pjesmi „Gorenje“ koja broji šest strofa prisutan je tek jedan zarez, jedan uzvičnik i jedan upitnik, što je također svjesna tehnika Šimićevog književnog stvaralaštva, koja je i karakteristična za slobodni stih prisutan u navedenoj pjesmi. U prijevodu se ne poštuje navedena Šimićeva tehnika svrhovitog izostavljanja interpunkcije. Tako su u prepjevu prisutni sljedeći interpunkcijski znaci: pet zareza, četiri tačke, jedan upitnik i jedan uzvičnik, što ne samo da nije ekvivalentno formi u originalnom tekstu, nego i slobodni stih, karakterističan za Šimića, pretvara u vezani stih.

U pjesmi „Gorenje“ se ne pojavljuje rima, niti u originalu niti u prijevodu. Iako, kako tvrdi Solar (2005:131), rima kod Šimića (kada govori o njegovoj pjesmi „Ljubav“) naglašava razinu označitelja. U izvornom tekstu se primjećuje ponavljanje određenih riječi, a to su: šipci (tri puta), gorenje (tri puta), prijedloška sintagma „u vrtu“ dva

puta, glagol „javiti se“ dva puta. Ponavljanjem kod Šimića, kako tvrdi Solar (2005:131), navedene riječi i sintame „dobivaju težinu“. U prijevodu na njemački jezik najfrekventnije su, također, riječi: šipci (tri puta), gorenje (tri puta) i prijedloška sintagma „u vrtu“ dva puta, dok se povratni glagol „javiti se“ u prijevodu ne pojavljuje. Navedeni glagol je preveden glagolima „bližiti se“ i „svjetlucati“.

U drugoj strofi u prvom stihu prevodilac glagol „javiti se“ (sa značenjem „pojavit se; dolaziti“, dolazi večer) prevodi glagolom „nahren“ (sa značenjem „približiti se/približavati se“, bliži se večer/noć). Iako se radi o dva različita glagola, može se konstatirati da prevodilac ne narušava pjesničku sliku. U drugom stihu druge strofe prevodilac imenicu „zapad“ proširuje imenicom „die Welten“ (pa imamo umjesto „zapad“, „svjetovi na zapadu“/„die Welten im Westen“). U trećoj strofi je prvi stih, *Ti bježiš k meni*, preveden kao „Ti kod mene tražiš utočište“ (*Bei mir suchst du Zuflucht*). Međutim, navedeni prijevod ne mijenja smisao, niti vrši izmjenu ideje djela. U četvrtoj strofi prevodilac nameće subjektivistički stil, jer svojim zahvatima vrši svojevrsnu izmjenu ideje djela- u izvornom tekstu stih četvrte strofe je upitna rečenica u prezentu i označava svršenost (*Zašto ti je tijelo odjedanput plamen?*), dok je prevodilac navedeni stih preveo kao upitnu rečenicu, ali u futuru I, pa djeluje kao da je tijelo u procesu nakon kojeg će se pretvoriti u plamen (*Weshalb wird dein Leib urplötzlich zur lohenden Flamme?*). U posljednjoj strofi se prvi stih (*Ni zvijezde neće da se jave*) prevodi drugačije (*Nicht einmal die Sterne wollen funkeln* „Čak ni zvijezde neće da svjetlucaju“). Međutim, prevodilac svojim zahvatom ne narušava Šimićev poetski izraz, niti vrši svojevrsnu izmjenu ideje djela. Slično je i sa posljednjim stihom, *da jače bude ovo nijemo gorenje u vrtu*, čiji sadržaj prevodilac mijenja, kako bi poeziju izvornika prenio u jezik cilj na odgovarajući način (*den stummen Brand im Garten heller zu entfachten* „kako bi izazvale još svjetliji/jači požar u vrtu“), što je u ovom slučaju postignuto.

Personifikacija prisutna u šestoj strofi u prvom stihu (*Ni zvijezde neće da se jave*), pojavljuje se i u prijevodu na njemački jezik (*Nicht einmal die Sterne wollen funkeln* „Čak ni zvijezde ne žele da svjetlucaju“).

5. Zaključak

Ako se za određivanje adekvatnosti i ekvivalencije prijevoda poezije uzme u obzir pitanje: Da li je prevodilac uspješno reproducirao poeziju?, može se zaključiti da je Alfred Freiherrn von Buttlar-Moscon napravio manja odstupanja u prenošenju tehnike, slike i emocije predloška, tako da, uprkos navedenim odstupanjima, možemo govoriti o pjesničkom prijevodu.

U ovom radu cilj nije bio da se ustanove greške u prijevodu. Mora se imati u vidu činjenica da se analizom prijevoda doprinosi proučavanju međukulturalnih razlika, da se na taj način propituje ono „vlastito“ i ono „drugo/strano“, što je jedino moguće analizom prijevodnih tekstova. Analiza prijevoda koja za rezultat ima odstupanja, kao što je slučaj sa prijevodom Šimićeve pjesme „Gorenje“ na njemački jezik, ukazuju i na one segmente iz izvorne kulture koje nisu poznate prevodiocu. Ibrišimović-Šabić (2013:274), govoreći o pomacima u prijevodima, tvrdi da bi klasifikacije prevodilačkih „deformacija smisla“ i „drugih pomaka u prijevodima dale (...) vrijedan materijal za proučavanje razlike u poimanju svijeta, odnosno dale bi mogućnost usporedbe ‘slike svijeta’ u dvjema kulturama, što je put kojim kreće prijevodna kritika (...)“.

Bibliografija

Izvor

Šimić, Antun Branko (2005): *Preobraženja i izabrane druge pjesme*, Profil International, Zagreb.

von Freiherrn von Buttlar-Moscon, Alfred (1943): *Kroatiens Seele im Lied*, Europa Verlag, Zagreb.

Literatura

Friedrich, Lars (2009): *Das Mayerling- Sammelsurium*, Books on Demand, Norderstedt.

Hrvatska enciklopedija (2000): Broj 10 (Sl-To), Za izdavača: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb.

Ibrišimović-Šabić, Adijata (2013): *Mak Dizdar stizanje i prestizanje u prepjevu na ruski jezik*, U: *Slovo o Maku*, Fakultet humanističkih nauka, Mostar, str. 269-276.

Koller, Werner (2004): *Einführung in die Übersetzungswissenschaft*, Quelle & Meyer Verlag, Wiebelsheim.

Levi, Jirži (1982): *Umjetnost prevođenja*, Svjetlost, Sarajevo.

Nord, Christiane (1995): *Textanalyse und Übersetzen. Theoretische Grundlagen, Methoden und didaktische Anwendungen einer übersetzungsrelevanten Textanalyse*, Groos, Heidelberg.

Reiß, Katharina/Vermeer, Hans J. (1984): *Grundlegung einer allgemeinen Translationslehre*, Niemeyer, Tübingen.

Solar, Milivoj (2005): *Vježbe tumačenja*, Matica hrvatska, Zagreb.

Stolze, Radegundis (2005): *Übersetzungstheorien. Eine Einführung*, Narr, Tübingen.

Šimić, Antun Branko (1923): *Tehnika pjesme*, U: *Savremenik*, XVII, br 3, Zagreb.

Žmegač, Viktor (1959): *O lirici Antuna Branka Šimića*, U: *Umjetnost riječi*, br.2, Zagreb.

Recenzent: dr. sc. Memnuna Hasanica, UNZE, BiH

Lektor: dr. sc. Belma Prndelj-Šator